OSA; Epävirallinen oikeus- ja sisäministerikokous 30.-31.1.2025; neuvostoraportti, oikeusasiat

Kokous

Epävirallinen oikeus- ja sisäministerikokous 30.-31.1.2025, oikeusasiat

EU-maiden oikeusministereiden kokouksessa esillä jäsenvaltioiden oikeusvaltiohaasteiden vaikutukset EU:n rikosoikeudellisen yhteistyöhön. Esillä erityisesti EUT:n oikeuskäytäntö eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä. Jäsenvaltiot korostivat yleisesti, että lähtökohtana on edelleen luottamus ja päätösten vastavuoroinen tunnustaminen.

Kokouksen aiheena myös Venäjän Ukrainassa tekemät sotarikokset. Eurojustin rooli keskeinen koordinoinnissa ja todistusaineiston tallentamisessa sai laajaa tukea, ja Eurojust korosti pitkäjänteistä sitoutumista.

Työlounaalla brainstorming-keskustelua oikeusalan yhteistyön tulevaisuudesta. Esillä teemoja digitalisaatiosta, oikeudenhoidosta, hybridiuhista ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumisesta.

1. Oikeusvaltioperiaatetta koskevat haasteet ja niiden vaikutus jäsenvaltioiden väliseen yhteistyöhön

Komissio korosti puheenvuorossaan, että tehokas oikeuspolitiikka edellyttää tehokasta oikeudellista yhteistyötä. Rikosoikeudellinen yhteistyö ja vastavuoroisen tunnustamisen periaate jäsenvaltioiden välillä voi toimia vain, jos on vastavuoroisesti luottamusta. Jos ennen vuotta 2016 EUT on useissa ratkaisuissaan korostanut eurooppalaisen pidätysmääräyksen (EAW) tärkeyttä ja todennut, että luovuttamisesta voidaan kieltäytyä vain määriteltyjen kieltäytymisperusteiden perusteella. Vuoden 2016 jälkeen oikeuskäytäntö on kuitenkin muuttunut, ja kehittyy edelleen. EAW-tilastot vuodesta 2016 alkaen kertovat, että EAW:n toimeenpano on joko estynyt tai hidastunut 586 kertaa. Perusoikeuskieltäytymisperusteita on sittemmin lisätty joihinkin EU-instrumentteihin. Komissio kertoi käynnistäneensä 2024 selvityksen voimassa olevien puitepäätösten ”lissabonisoinnista”, ja sen odotetaan valmistuvan tänä syksynä. Näistä teemoista keskustelua jatketaan Korkean tason foorumissa, jonka KOM ja PJ ovat kutsumassa koolle.

EP:n JURI-valiokunnan puheenvuorossa tuotiin esiin oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen perustana turvallisuudelle, integraatiolle ja myös kun neuvotellaan kandidaattimaiden kanssa. On nähty, kuinka nopeasti valtio voi muuttua, jos oikeusvaltio rapautuu, ja kuinka merkittäviä vaikutuksia tällä on eurooppalaiseen projektiin. Toi myös esiin Tampereen Eurooppa-neuvoston päätelmät, joissa vastavuoroinen tunnustaminen nimettiin oikeudellisen yhteistyön kulmakiveksi. Tämän ytimessä on oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen. Oikeusvaltioperiaatteen näkökulmasta nosti esiin tuomioistuinneuvostojen riippumattomuuden ja tuomarinimitysten riippumattomuuden.

EP:n LIBE-valiokunnan puheenvuorossa tuotiin esiin, että EP on tukenut

perusoikeuskieltäytymisperusteen lisäämistä viimeaikaisiin EU-instrumentteihin tällä alalla. Puheenvuorossa korostettiin myös EUT- oikeuskäytäntöä, jossa tuodaan esiin tuomioistuimen riippumattomuuden merkitys. Myös vankilaolot ovat tärkeä teema EUT-oikeuskäytännössä. Jos halutaan turvata vapauden, oikeuden ja turvallisuuden alue, täytyy olla luottamusta, oikeusvaltion ja perusoikeuksien on toteuduttava. Vastavuoroinen tunnustaminen ei kuitenkaan ole poikkeuksetonta.

Monissa jäsenvaltioiden puheenvuoroissa korostettiin rikollisuuden torjumisen edellyttävän jäsenvaltioiden välisen rikosoikeudellisen yhteistyön tehokkuutta, ja tämän tulee perustua oikeudellisten päätösten vastavuoroiseen tunnustamiseen. Tämä edellyttää luottamusta siihen, että perusoikeuksia ja oikeusvaltioperiaatetta kunnioitetaan. Tuotiin myös esiin, että perusoikeuksien kunnioittamista ei voi lähtökohtaisesti kyseenalaistaa, mutta vastavuoroista tunnustamista ei kuitenkaan saa myöskään väärinkäyttää. Perusoikeuksien kunnioittaminen on varmistettava, mutta ei pidä voida liian helposti käyttää niitä syynä kieltäytyä yhteistyöstä.

Puheenvuoroissa korostettiin myös tuomioistuinten riippumattomuuden merkitystä. Tässä nostettiin esiin mm. tuomareiden nimitysprosessit, ml. uralla eteneminen.

Useissa puheenvuoroissa tuotiin esiin kriittinen suhtautuminen komission suunnittelemaan harmonisointiin koskien todisteiden hyödyntämistä. Myös yleisemmin jäsenvaltioilla ei vaikuta olevan innokkuutta uuteen sääntelyyn, ja varsinkin liian pitkälle menevään prosessien harmonisointiin suhtaudutaan kriittisesti. Sen sijaan korostettiin mm. koulutuksen ja käytännön toimijoiden verkostojen merkitystä. Myös komission oikeusvaltioraportointi lisää tietoisuutta ja yhteistä ymmärrystä.

Ministeri Meri korosti Suomen puheenvuorossa, että tasapainoa tulee hakea huomioiden sekä yhteiskunnan turvallisuustilanne että perusoikeudet. On tärkeää, että sekä rajat ylittävä lainvalvontayhteistyö että rajat ylittävä rikosoikeudellinen yhteistyö toimivat järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi, jotta rikosvastuu toteutuu. Vastavuoroiseen tunnustamiseen perustuva yhteistyö vaatii luottamusta, ja oikeusjärjestelmän peruspilareiden kuten perusoikeuksien ja oikeusvaltiollisuuden tulee olla kunnossa. Nosti esiin vastavuoroisen tunnustamisen järjestelmästä vankiensiirron. Suomi korosti myös, että jäsenvaltioiden järjestelmien ei tarvitse olla täysin samanlaisia ollakseen vahvoja oikeusvaltioita; on tarve kunnioittaa jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmiä eikä harmonisoida yksityiskohtia.

Perusoikeusviraston puheenvuorossa tuotiin esiin EU FRA:n asiaan liittyvää tutkimusta ja dataa. FRA on tehnyt töitä mm. prosessuaalisten oikeuksien parissa, uhrien oikeuksien parissa ja digitalisaatioasioissa. Virastolla on myös tietokanta vankilaoloista ja se on koostanut aineistoa myös eurooppalaisesta pidätysmääräyksestä.

2. Venäjän sotarikokset Ukrainassa – eilen, tänään huomenna?

Pj esitteli jäsenvaltioille jaetun asiakirjan, jossa käydään läpi EU:n toimenpiteitä Venäjän käynnistettyä hyökkäyksensä Ukrainaan. Mitä voisimme vielä tehdä? Asiakirjassa on mukana mm. kysymys siitä, tulisiko vahvistaa EPPO:n roolia pakotteiden täytäntöönpanossa. Toiseksi asiakirjassa nostetaan esiin uhrien auttaminen.

Komissio korosti puheenvuorossaan sitoutumistaan siihen, että tarvittavat toimet tehdään Ukrainan tukemiseksi ja että Venäjä saadaan vastuuseen ja maksamaan. Muistutti, että pakoterikosdirektiivi on pantava jäsenvaltioissa täytäntöön toukokuuhun mennessä. Komissio on myös käynnistämässä reflektointia siitä, tulisiko EPPO:n toimivaltuuksia laajentaa uusiin rajat ylittäviin rikoksiin, ml. pakotteet. Komissio ilmaisi myös huolensa USA:n uhkaamista pakotteista ICC:tä kohtaan, ja korosti EU:n tukea ICC:lle. Antoi myös tilannekatsauksen Eurojust-asioista sekä ns. ydinryhmän työstä (hyökkäysrikostuomioistuin).

EP:n JURI-valiokunnan puheenvuorossa korostettiin erityisesti lasten oikeuksia, ja EP:n LIBE-valiokunta kertasi toimia omalla alallaan.

Eurojustin puheenvuorossa käytiin läpi tilannekuvaa. Sotarikosjuttuja rakennetaan aktiivisesti yhteisessä tutkintaryhmässä (JIT) ja todistetietokannassa on jo tuhansia todistetta useista maista. Korosti myös pitkäaikaisen sitoutumisen tärkeyttä. EPPO:n puheenvuorossa perusteltiin sitä, miksi viraston toimivaltaan tulisi sisällyttää pakoterikokset.

Jäsenvaltioiden puheenvuoroissa korostettiin asian merkitystä. Puheenvuoroissa kerrottiin etenemisestä pakoterikosdirektiivin implementoinnissa, annettiin tukea Eurojustin työlle ja korostettiin uhrien tukemista. Kysymykseen EPPO:n toimivallan laajentamisesta pakoterikoksiin vastasi suoraan myönteisesti vain muutama maa, ja yleisesti tässä viitattiin komissiossa käynnissä olevaan EPPO-arviointiin, joka luo pohjaa tämänkin asian arvioimiselle. Suomen puheenvuorossa oikeusministeri Meri korosti Venäjän ja sen edustajien saattamista vastuuseen. Pakoterikosdirektiivin toimeenpano on Suomessa jo eduskunnan käsittelyssä. Mitä tulee EPPO:n toimivallan laajentamiseen, asiasta on Suomessa vielä keskusteltava eduskunnan kanssa ja luonteva vaihe kannanmuodostukseen on, kun saamme EPPO-asetuksen uudelleentarkastelun käyttöön; asian arvioimiseen suhtaudumme avoimesti. Suomen puheenvuorossa myös kiitettiin Eurojustin toimintaa. Samoin puheenvuorossa korostettiin Ukrainasta vietyjen lasten suojelemista ja kerrottiin kansallisesta toimenpideohjelman ukrainasta paenneiden auttamiseksi. Teemme myös kahdenvälistä yhteistyötä ukrainan kanssa näiden teemojen parissa.

3. Työlounas oikeusalan tulevaisuuden teemoista

Oikeusministereiden työlounaalla käytiin puheenjohtajan keskusteluasiakirjan pohjalta ajatuksenvaihtoa oikeusalan tulevasta agendasta erityisesti kansalaisten odotusten näkökulmasta.

Komissio toi omassa puheenvuorossaan esiin, että kansalaisille keskeistä on luottamus siitä, että järjestelmä suojelee heidän oikeuksiaan. Kansallisten oikeusjärjestelmien on taattava oikeusvaltioperiaatteen kunnioittaminen ja EU-kansalaisten oikeuksien toteutuminen. Komissio monitoroi oikeusalan tulostaulua ja oikeusvaltiokertomuksella jäsenvaltioiden edistymistä ja hyviä käytäntöjä. KOM tehtävänä on myös toimia perussopimusten noudattamisen valvojana, ja se varmistaa tarvittaessa rikkomusmenettelyjen avulla, että direktiivit pannaan täytäntöön. Komissio kertoi myös käynnistävänsä korkean tason konsultaatiot oikeusalan tulevaisuuden haasteista.

Jäsenvaltioiden puheenvuoroissa nostettiin esiin monenlaisia oikeusalan keskeisiä teemoja. Esiin nostettiin kansalaisten oikeusturvaan sekä oikeusjärjestelmän saavutettavuuteen ja tehokkuuteen liittyviä teemoja, samoin (oikeudenhoidon) digitalisaatioon liittyviä teemoja. Myös oikeusministeri Meri toi Suomen puheenvuorossa esiin kansalaisten oikeusturvan, oikeusprosessien sujuvoittamisen ja oikeuslaitoksen resurssit. Puheenvuorossa nostettiin esiin myös se, että kansalaiset odottavat toimia myös turvallisuuden vahvistamiseksi ja järjestäytyneen rikollisuuden torjumiseksi. Ihmisillä pitää myös olla tunne siitä, että yhteiskunta on reilu ja että kaikilla on samat säännöt. Ei pidä myöskään olla turvasatamia rikollisille. Toi vielä esiin Itämeren tilanteen ja Venäjän hybridivaikuttamisen. Nosti myös esiin EU-sääntelyyn liittyvän hallinnollisen taakan ja kustannustaakan.

Myös EP, Eurojust ja EU:n perusoikeusvirasto osallistuivat keskusteluun.

Suomen edustajat

Oikeusministeri Leena Meri ja virkahenkilöt